

УДК 6.04

Сергієнко О. П.

ВПЛИВ «ІСЛАМСЬКОГО ФАКТОРА» НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Стаття виявляє основні аспекти прояву релігійного фактора в процесі економічного розвитку країн-членів Ради Перської затоки. Містить аналіз ефективності економічної політики та певні висновки щодо місця цих близькосхідних країн у світовому господарстві.

The article observes the main aspects of religious factor impact on economic development of the members of Gulf Cooperation. It analyses efficiency of their economic policy and determines the role of Middle East in Global Economy.

В статье определяются основные аспекты проявления религиозного фактора в процессе экономического развития стран-участниц Совета сотрудничества стран Персидского залива. Содержит анализ эффективности экономической политики и выводы касательно места этих ближневосточных стран в мировой экономике.

Постановка проблеми. Перська затока – стратегічно важливий регіон, який, окрім надзвичайно вдалого географічного положення, що завжди сприяло активному розвитку регіону, насамперед завдяки торгівлі, володіє ще й найбільшими в світі запасами паливних ресурсів. Тож розвиток відносин з цими близькосхідними державами вже давно став окремим, і чи не найважливішим, пунктом в міжнародній політиці світових лідерів. Щонайменше вони прагнуть активної співпраці з країнами регіону, щонайбільше – цілковитого панівного положення в ньому, що дозволить надовго закріпити за «щасливицею» провідні позиції на світовій арені. Це і

визначає актуальність дослідження економічних, політичних та соціальних процесів на Близькому Сході.

Варто зазначити, що об'єктом нашого дослідження виступають не всі країни регіону, а лише найбільші країни-експортери нафти, яким вдалося поєднати панівну роль ісламу в суспільстві з високим рівнем інтеграції до світової економіки. Всі ці країни представлені в рамках Ради країн Перської затоки. А саме – це Саудівська Аравія, Кувейт, Катар, Оман, Бахрейн та ОАЕ. Феномен цих країн полягає в тому, що їм вдалося створити специфічну модель економіки, побудовану на вузькій спеціалізації на експорті енергетичних ресурсів. Окрім цього, особливості функціонування та розвитку країн регіону визначає ще й менталітет населення, сформований під впливом такої потужної релігії як іслам.

Аналіз попередніх досліджень заданої тематики. Більшість наукових робіт даної тематики належать зарубіжним вченим. Особливий інтерес для автора становлять роботи американського економіста Джона Перкінса. Також вагомий внесок в дослідження ісламського фундаменталізму зробили росіяни А. Ігнатенко, А. Малашенко, В. Наумкін, А. Германович. Однак, відмітимо, що сучасні дослідження ісламу є досить однобокими. А саме, вони розглядають лише екстремістське спрямування цієї релігії, вивчаючи її як основну причину тероризму. При цьому, поза увагою вчених залишається аналіз політичної сутності, конкретних форм прояву ісламського фундаменталізму, причин та наслідків політизації ісламу в умовах глобалізації світових процесів.

Мета статті. Дана стаття покликана визначити основні аспекти впливу ісламу на економіку країн-лідерів Перської затоки, які стануть базою для майбутніх наших досліджень «ісламського фактора» в політиці та економіці.

Виклад основного матеріалу. За твердженням відомого російського ісламіста Андрія Малашенка, при дослідженні впливу ісламу на політику, економіку тощо, доречніше буде ввести поняття «ісламського фактора», який включає в себе вплив традицій та норм ісламу на економіку країни та його використання правлячою верхівкою країни для досягнення певних зовнішніх цілей [8]. До останнього можна віднести торговельне ембарго на товари з християнських держав, які, на думку урядів мусульманських країн, виявили неповагу до ісламу. Як це наприклад мало місце в 2006 році у випадку з Данією, коли у відповідь на карикатури на пророка Мухамеда, опубліковані в датському журналі, усі близькосхідні країни оголосили бойкот на датську продукцію [6]. Крім того маніпулювання владою ісламом спричиняє появу такого явища, як радикальний ісламізм, одним з проявів якого є тероризм.

В даній статті ми намагалися максимально абстрагуватися від маніпулювання релігією і зосередити своє дослідження лише на тому аспекті «ісламського фактора», що стосується впливу релігійних норм та традицій на економічний розвиток держави. Варто зазначити, що релігійний вплив як на суспільне, так і на економічне життя неоднаковий в

кожній з країн регіону. Він варіюється від найбільш консервативної Саудівської Аравії до більш «світських» Кувейту та ОАЕ [1].

Якщо розглядати економічний розвиток будь-якої країни в довгостроковій перспективі, виключивши ймовірність війни, економічної кризи, стихійного лиха та інших подібних явищ, що можуть різко змінити його рівень, то чітко можна виділити 3 його основні складові:

- ✓ природні ресурси (наявність їх покладів, рівень видобутку і експорту);
- ✓ матеріальні ресурси (наявність виробничих потужностей та відповідної інфраструктури);
- ✓ людські ресурси (їхня структура, кваліфікація тощо) [3].

Саме на останні дві складові може мати значний вплив релігія та культура країни. Забезпеченість країни матеріальними ресурсами залежить від накопичення країною в минулому матеріально-технічної бази, інвестування промисловості. Що, в свою чергу, можливе лише за умови створення в країні тривалого стабільного сприятливого економічного середовища. А економіки ісламських країн, хоча і стають більш відкритими останнім часом, але все ж тривалий період ізольованості, пов'язаний з релігійними особливостями зумовлює відсутність необхідних матеріальних ресурсів. Крім того, іслам гальмує розвиток мусульманських країн через придушення свободи мислення, яка є необхідною для науково-технічного прогресу, а також сприяє відусобленості близькосхідних країн від решти світу, яку мусульмани вважають «неправовірною», а отже західні винаходи не мають змоги потрапити на регіональний ринок.

Вплив «ісламського фактора» на людські ресурси проявляється в відсутності вільного доступу населення до освіти, отримання якої є обов'язковим для створення висококваліфікованих робочих кадрів, які пізніше будуть забезпечувати економічне зростання держави. Ще однією негативною стороною впливу релігійних норм на економіку є безправне становище жінок, які, в більшості випадків, не мають змоги отримувати освіту та займатися бізнесом. Тоді як середньосвітовий показник частки жінок в робочій силі дорівнює 40%, в Близькосхідному регіоні він лише наближається до 28%, а в Саудівській Аравії і взагалі становить – 16%. Безробітне і безправне становище жінки сприяє значному зростанню чисельності населення мусульманських країн. А це, в свою чергу, ускладнює їх економічний розвиток. Вченими підраховано, що при збільшення зайнятості жінок в економіці на 30%, сукупний національний дохід країни зріс би щонайменше на 10% [3].

Крім того, норми ісламу не дають можливості мусульманам проявляти амбіційність, виявляти власні інтереси в корисних цілях, що перешкоджає розвитку малого та середнього бізнесу. Особливістю ісламських країн є їхня непрактичність в європейському розумінні цього слова: велика кількість часу, що могла б бути використана на роботу, витрачається на проведення релігійних обрядів. В деяких країнах, як пережиток давніх часів, існують закони, що забороняють фінансовим установам вимагати від людей виплати відсотків за кредитами (відповідні

суни раніше використовувалися для забезпечення населення від непомірних податків) [3].

Під час Всесвітнього економічного форуму 2010, в якому брали участь представники малого та середнього бізнесу з різних країн, було визначено основні перешкоди для розвитку приватної справи в кожній з держав-учасниць. Тож бізнесмени з розвинутих ісламських країн серед основних проблем назвали: бюрократію уряду, важко доступність фінансів, нерівномірний доступ населення до освіти, великі урядові обмеження діяльності, велику частку мігрантів (в ОАЕ заробітчани з інших арабських країн та Південної Азії складають більше 73% економічно-активного населення) [5;7]. Усі ці перешкоди так чи інакше спричинені «ісламським фактором», а саме нерівністю населення в своїх правах, використанням для управління державою норм шаріату (в Саудівській Аравії він є конституцією) тощо.

Але, незважаючи на численні проблеми, появу яких провокує «ісламський фактор», його прояв в даних країнах є менш негативним, ніж у сусідніх Ірані, Сирії чи Іраку. Європейські вчені традиційно відносять досліджувані країни Перської затоки до групи країн, що розвиваються з високими доходами, хоча, за показниками розвитку, вони вже давно випередили такі країни Європи, як Кіпр, Португалія, Чехія, Мальта, Польща та інші. Деякі показники економічного розвитку цих близькосхідних країн представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1. Показники розвитку країн-членів Ради Перської затоки (за даними на 2009 рік) [1;2;4;5;7]

Країна	ВВП на душу населення, \$	Місце країни за рівнем ІРЛП, із 182 країн	Місце країни за індексом глобальної конкурентоспроможності, із 139 країн	Місце країни за індексом глобалізації, із 156 країн	Місце країни за показником відкритості економіки із 179 країн
Бахрейн	38 800	39	37	41	13
Кувейт	52 800	31	35	52	42
Оман	25 000	56	34	71	43
ОАЕ	38 900	35	25	48	46
Катар	119 500	33	17	60	39
Саудівська Аравія	20 600	59	21	75	65

На противагу вище зазначеному негативному впливу «ісламського фактора» на економіку хотілося б навести кілька позитивних аспектів. По-перше, мусульманські норми та закони певною мірою сприяють рівномірному розподілу доходів між населенням (так в найрозвиненіших ісламських країнах – наприклад ОАЕ - вважається, що рівень бідності населення дорівнює нулю). Крім того, ці ісламські країни є політично

стабільними, мають низький рівень корупції та злочинності, функціональну систему охорони здоров'я (в ОАЕ передбачено, що кожен громадянин держави може отримати високоякісне лікування будь-де за кордоном за рахунок держави) тощо.

Висновки. Тож, зваживши усі за і проти, можна зробити висновок, що досліджуваним Близькосхідним країнам вдалося створити особливу модель економіки, яка є неефективною і незрозумілою з точки зору європейців, але, незважаючи на постійну критику, вдало використовується мусульманами і демонструє свою відповідність сучасним вимогам світового ринку.

На додаток хотілося б зазначити, що в кожній з близькосхідних країн «ісламський фактор» має свою специфіку, зумовлену наявністю різниці в релігійних нормах (наприклад, шиїзм - в Ірані, секуляризм - в Туреччині). Тому автор вважає за необхідне подальше вивчення «ісламського фактора» в інших країнах Близького Сходу, оскільки більшість з них є менш інтегрованими в світову економіку та більш «ісламізованими», ніж досліджувані країни Перської затоки.

1. *Human Development Report: 2009:* http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Indicators.pdf
2. *Index of Economic Freedom 2010 – Режим доступу:* <http://www.heritage.org/index/ranking>
3. *John Perkins. Islam and Economic Development – Режим доступу:* www.faithfreedom.org/Articles/perkins30410.htm
4. *KOF Globalization index – Режим доступу:* <http://www.globalization-index.org/>
5. *The Global Competitiveness Report 2010-2011:* www.weforum.org/documents/GCR10/index.html
6. www.svobodanews.ru/%2FNews/%2F130106.html
7. *Веб-сайт ЦРУ – Режим доступу:* www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html
8. *Малашенко А. Ислам и политика в государствах Центральной Азии – Режим доступу:* www.ca-c.org/journal/cac-05-1999/st_11_malashenko.shtml